

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پاسخ پرسش‌ها و نمونه پرسش کتاب "آئین زندگی (اخلاق کاربردی)"

(احمد حسین شریفی)

مقدمه: معناشناسی و جایگاه اخلاق کاربردی

نمونه سوال

۱. اخلاق در لغت به چه معناست و چند دسته تقسیم می‌شود؟

واژه اخلاق در لغت به معنای سرشت و سجیه به کار می‌رود، اعم از سجایای نیکو و پسندیده یا سجایای زشت و ناپسند. رایج‌ترین معنای اصطلاحی اخلاق: صفات و ویژگی‌های پایدار که موجب می‌شوند کارهایی متناسب با آن صفات، به طور خودجوش و بدون نیاز به تفکر، از انسان صادر شود. اخلاق از یک لحاظ به ۲ دسته تقسیم می‌شود: ۱. اخلاق فضیلت (اخلاق خوب)؛ که مبتنی بر کارهای پسندیده است. ۲. اخلاق رذیلت (اخلاق بد)؛ که مبتنی بر کارهای ناپسند است.

۲. علم اخلاق را تعریف کنید.

تعریف علم اخلاق در ۲ دسته کلی: ۱. تعریف علم اخلاق با تکیه بر علم: علمی که به آن نفس انسان، چگونه خلقی می‌تواند به دست آورد که تمام کارهایی که به اراده او از او صادر می‌شود، نیکو باشد. ۲. تعریف علم اخلاق با تکیه بر عمل و رفتار اخلاقی: علم اخلاق عبارت است از تحقیق در رفتار آدمی بدان گونه که باید باشد. تعریف جامع: علم اخلاق، علمی است که ضمن معرفی و شناساندن انواع خوبی‌ها و بدی‌ها، راه‌های کسب خوبی‌ها و رفع بدی‌ها را به ما تعلیم می‌دهد.

۳. انواع پژوهش‌های اخلاقی را نام ببرید و هر کدام را مختصر توضیح دهید.

۱. اخلاق توصیفی؛ در این نوع از پژوهش‌ها به توصیف و معرفی اخلاقیات افراد، گروه‌ها و جوامع مختلف پرداخته می‌شود. هدف در این پژوهش، تنها آشنایی با نوع رفتار اخلاقی فرد یا جامعه‌ای خاص است. روش در این اخلاق، تجربی و تاریخی است. ۲. اخلاق هنجاری؛ این اخلاق به بررسی افعال اختیاری انسان از حیث خوبی یا بدی، و بایستگی و نبایستگی می‌پردازد. موضوع بحث در این نوع پژوهش، افعال اختیاری انسان است. روش این پژوهش، استدلالی و عقلی است. ۳. فرااخلاق؛ به بررسی تحلیلی و فلسفی درباره مفاهیم و احکام اخلاقی می‌پردازد. موضوع این نوع پژوهش، مفاهیم و جملاتی است که در اخلاق هنجاری مورد بحث قرار می‌گیرند. وظیفه اصلی در این پژوهش، بررسی معنای خوب و بد و تحلیل گزاره‌های مورد بحث است.

۴. چرا علم اخلاق اهمیت دارد؟

علم اخلاق، یکی از ضروری‌ترین علوم برای انسان است. امام کاظم (ع) فرمودند: لازم‌ترین دانش برای تو، دانشی است که تو را به صلاح قلبت راهنمایی کند و فساد آن را برایت آشکار سازد. هدف اصلی رسالت انبیاء؛ پرورش اخلاقی مردمان و تزکیه و تهذیب جان‌های آن‌ها بوده است.

۵. به چه دلیل بعضی از افراد دست به بی‌اخلاقی می‌زنند؟

هدف اصلی رسالت انبیاء؛ پرورش اخلاقی مردمان و تزکیه و تهذیب جان‌های آن‌ها بوده است. در عین اینکه اکثر افراد، با فضایل و رذایل اخلاقی آشنا هستند، باز هم بعضی از افراد به درستی به وظایف اخلاقی خود عمل نمی‌کنند. مشکل عمده بسیاری از افراد این است که: ۱. راه انجام وظایف اخلاقی و نحوه اعمال احکام اخلاقی را نمی‌توانند به درستی تشخیص دهند. ۲. در بزنگاه نمی‌توانند تصمیم اخلاقی درستی اتخاذ کنند.

راه حل مشکل = شناخت بیماری (مفسده اخلاقی) + راه علاج + تصمیم اخلاقی

۶. هدف عمده اخلاق کاربردی چیست؟

رسالت عمده اخلاق کاربردی، تحلیل و بررسی ریشه‌ای و بنیادین فضایل و رذایل اخلاقی و راه تشخیص تکالیف اخلاقی و شیوه تحقق آن‌ها در حوزه‌های خاص است.

۷. اخلاق کاربردی را توضیح دهید.

اخلاق کاربردی، در حقیقت زیرمجموعه اخلاق هنجاری است و به تعبیری همان اخلاق هنجاری است. این اخلاق درصدد آن است که کاربرد و اعمال منظم و منطقی نظریه اخلاقی را در حوزه مسائل اخلاقی خاصی نشان دهد. همچنین این اخلاق شامل اخلاق حرفه‌ای نیز می‌شود.

۸. منظور از اخلاق حرفه‌ای چیست؟

منظور از اخلاق حرفه‌ای، تأمل درباره ابعاد اخلاقی موضوعاتی است که به مشاغل خاصی مربوط می‌شود؛ مانند اخلاق پزشکی، اخلاق روزنامه‌نگاری و ...

فصل اول: اخلاق دانش‌اندوزی

پرسش‌ها

۱. رابطه صدر و ذیل این آیه را که می‌فرماید «اگر تقوا پیشه کنید خداوند به شما قدرت تشخیص حق از باطل را می‌دهد» به طور دقیق تبیین نمایید.

در قرآن کریم تصریح شده است که ثمره پارسایی بهره‌مندی از فرقان و قدرت تشخیص حق از باطل است. بی‌تردید متون دینی، همه انسان‌ها حتی کافران و فاسقان را به دانش‌اندوزی و پیروی از دانش و پرهیز از پیروی گمان دعوت کرده و به تعقل و تدبّر فراخوانده است. پارسایی در کنار خردورزی و دانش‌اندوزی به معنای ناتوانی بی‌تقوایان از درک و اقامه براهین عقلی نیست؛ بلکه مراد آن است که با بازگرداندن روح و سرشت آدمی به حالت پاکی و صداقت نخستین و فطری‌اش، فراگیری و پذیرش حقایق را برای او تسهیل کند. تقوا سبب می‌شود فطرت انسان به پاکی و زلالی نخستین خود بازگردد.

۲. موانع و لغزشگاه‌های اخلاقی تحصیل علم کدام‌اند؟

۱. پیروی از حدس و گمان؛ یکی از لغزش‌گاه‌های فهم و اندیشه درست آن است که انسان به جای پیروی از یقین، به حدس و گمان، بسنده کند. ۲. تقلید کورکورانه؛ یکی دیگر از موانع تحصیل علم واقعی و داشتن اندیشه درست، سپردن مهارت تفکر به دست دیگران است. ۳. شتاب‌زدگی؛ انسان در داوری‌های علمی و عقلانی خود شتاب می‌کند؛ و به صرف فراهم آمدن اطلاعاتی اندک درباره یک موضوع، به نتیجه‌گیری می‌پردازد. ۴. تمایلات نفسانی؛ هدف از تحصیل علم، رسیدن به حقیقت به میزان توان است. نشستن گرد و غبار گرایش‌های نفسانی بر چهره دیدگان اندیشه، مانع از رسیدن به حقیقت می‌شود.

۳. آیا می‌توان تقلید را به دو گونه ممدوح و مذموم تقسیم کرد؟ اگر پاسخ منفی است دلیل آن را بیان کنید و اگر مثبت است تفاوت‌های این دو نوع تقلید را به دقت بیان کنید.

تقلید را به یک اعتبار می‌توان به دو گونه ممدوح و مذموم تقسیم کرد. تقلید مذموم تقلیدی است که راهزن اندیشه بوده و بر گمراهی آدمی می‌افزاید. در مقابل تقلید ممدوح و پسندیده تقلیدی است که عقل و فطرت انسان به آن حکم می‌کند. هر انسان عاقلی درک می‌کند که در مسائل تخصصی باید به متخصص مراجعه کند و سخت متخصصان را راهنمای خویش سازد. اگر کسی به بهانه نادرستی تقلید، از مراجعه به پزشک متخصص خودداری کند و یا با استناد به نادرستی تقلید پیروی از مجتهد و متخصص احکام دینی را خطا بداند، خبر از نادانی خود داده است.

۴. نقش نیت و حسن فاعلی را در ارزش‌گذاری کارها تبیین کنید آیا می‌توان گفت رابطه نیت و ارزش کار رابطه‌ای قراردادی و اعتباری است؟ چرا؟

ماهیت هر عملی با توجه به نیتی که فرد در انجام آن داشته است، مشخص می شود. بر اساس نظام اخلاقی اسلام، صرف «حسن فعلی» یعنی خوب بودن کار، برای ارزش گذاری اخلاقی آن کافی نیست، بلکه «حسن فاعلی» یعنی نیت خوب داشتن در انجام آن نیز باید به آن ضمیمه شود. همچنین نیت بیانگر یک رابطه حقیقی است نه یک رابطه قراردادی. عمل بدون نیت در حقیقت یک کالبد مرده است که با دل و روح انسان ارتباط نمی یابد.

۵. امانوئل کانت نیز در نظریه اخلاقی خود بر نقش نیت تأکید می کند ضمن توضیح دیدگاه او تفاوت آن را با دیدگاه اسلام بیان کنید.

از نظر کانت تنها چیزی که دارای ارزش ذاتی است «اراده خیر» است. او معتقد بود که کار خوب، کاری نیست که صرفاً مطابق با وظیفه عقلانی باشد، بلکه کاری است که افزون بر مطابقت با وظیفه عقلانی فرد، به انگیزه ادای آن وظیفه عقلانی نیز انجام گرفته باشد. یعنی انگیزه فرد از انجام آن عمل تنها پیروی از قانون عقل باشد. بر این اساس اگر کسی کاری را برای رسیدن به سعادت و یا بهره‌مندی از کمال انجام دهد باز هم دارای ارزش اخلاقی نخواهد بود. کسانی که برای بهره‌مندی از بهشت عبادت می کنند، کار آنان فاقد ارزش اخلاقی است. کار چنین کسانی صرفاً یک معامله است. یکی از ویژگی‌های بارز نظامی اخلاقی اسلام در مقایسه با سایر نظام‌ها و مکاتب اخلاقی تکیه و تأکید آن بر نیت و انگیزه در ارزش گذاری فعل اخلاقی است. اسلام افزون بر «خوبی کار»، «انگیزه خوب فاعل» را نیز شرطی لازم برای ارزشمندی کار می داند. در حالی که در هیچ یک از نظام‌های اخلاقی چنین نقشی به نیت و حسن فاعلی داده نشده است.

۶. نقش استاد در شکل‌گیری شخصیت دانشجو را با ذکر نمونه توضیح دهید.

تأثیر استاد و نوع ارزش‌ها و نگرش‌ها و جهان بینی او در شاگردان، جای هیچ تردیدی ندارد. شاگردان هر اندازه که مقاومت کنند، با زهم به صورت آشکار و نهان از استاد خود تأثیر می گیرند. به همین دلیل انتخاب استاد شایسته همیشه مورد توجه اولیای دین بوده است. استاد شایسته با رفتار خود دانشجو را به کسب فضایل ترغیب و از آلودگی به رذایل اخلاقی دور می کند. استادی که دیدن وی، انسان را به یاد خدا اندازد و سخن گفتنش بر علم دانشجو بیفزاید.

۷. آیا شما تقسیم علوم به دینی و غیردینی را می پذیرید؟ چرا؟

همه دانش‌هایی که در خدمت اسلام و مسلمانان باشند و به رشد و پیشرفت علمی و دینی و فرهنگی جامعه اسلامی کمک کنند، علوم دینی به حساب آمده و فراگیری آن‌ها مورد تأکید، سفارش و احترام اسلام است. یکی از آن دانش‌ها، خودشناسی است. خودشناسی مقدم بر همه دانش‌هاست؛ زیرا برای انسان خُسران بزرگی است که جوهر مسائل بیرونی را بداند و دائماً به مطالعه و آزمایش بپردازد اما از سیر در امور نفسانی و درونی خود غافل باشد.